

Соња Стаменковић

ТРАГОВИ АНТИЧКЕ ПРИВРЕДЕ НА ПРОСТОРУ ЛЕСКОВАЧКЕ КОТЛИНЕ

АПСТРАКТ: Област Лесковачке котлине, која је током римског и касно-античког периода припадала различитим административним јединицама, представљала је богату рудничку и пољопривредну област. За ову прилику издвојили смо две значајне гране привређивања, пољопривреду и експлоатацију минералних ресурса (руде, камена и глине). На пољопривредне активности упућују остаци *villae rusticae*, “житнице“, као и неки појединачни налази. Рударство је потрђено у три различите административне јединице које се јављају у оквиру једног рударског округа (*vicus/vici metalli*, *metallum* или *metalla* и *teritorium metalli*). О секундарним привредним делатностима које смо издвојили у прилогу (експлоатација камена и глине), овде неће бити више речи, будући да је ниво истражености Лесковачке котлине слаб, и да податке о овом виду привређивања у највећој мери црпимо на основу резултата истраживања Царичиног града.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Лесковачка котлина, антика, привреда, пољопривреда, рударство.

Лесковачка котлина, коју пресецају речни токови Јужне Мораве, Јабланице, Ветернице и Пусте реке, простире се у јужном делу Србије. Ова област, географски је јасно дефинисана (**карта 1**). Отворена је на северу према Нишкој котлини и басену Добрича, уоквирена је са јужне стране огранцима Гољака и Кукавице, са истока Буковицом, Крушевицом, Бабичком гором и Селичевицом, док је са запада затварају Радан и Пасјача (Милојевић 1924: 17).

Интересовање за истраживање културно-историјске баштине Лесковачке котлине сеже у другу половину XIX века када су Милан Милићевић (Милићевић 1884) и Мита Ракић (Ракић 1880: 362-363) забележили прве податке о споменицима из прошлости лесковачког краја, и када је Фе-

ликс Каниц (Kanitz 1909), један од првих истраживача Балкана, својим сазнањима дао полазне основе археолозима. Систематска археолошка истраживања овог простора започели су Владимир Петковић (Петковић 1932: 39-66), Милоје Васић (Васић 1909: 1-37; 1911: 97-35), Милутин и Драга Гарашанин (Гарашанин М. и Д. 1951) и други, и до данас су наста-вљена од стране бројних истраживача и археолога.

Међутим, и поред вишедеценијских истраживања (Ерцеговић-Павловић, Костић 1988), када је реч о античком наслеђу, област Лесковачке котлине је и даље недовољно проучена, будући да је изостало систематско рекогносцирање ове територије, као и истраживање микроцелина. Археолошка ископавања, са друге стране, спроведена су на малом броју локалитета, те је данас велики број налазишта хронолошки опредељен у широки временски распон, при чему је остао непознат њихов карактер и ареал распрострањања. Ипак, на основу положаја, размештаја локалитета и доступне грађе, могу се изнети одређена запажања о античком наслеђу Лесковачке котлине.

За ову прилику издвојили смо привреду, с посебним освртом на пољопривреду и експлоатацију минералних ресурса (руде, камена и глине), са рударством као најзначајнијом привредном граном. Разлог за издвајање поменутих привредних делатности налазимо у чињеници да је простор Лесковачке котлине, који је током римског периода припадао различитим административним јединицама, провинцији Мезији у првим годинама римске владавине, касније Горњој Мезији, а у касноантичком и рановизантијском периоду дијецези Илирик, односно провинцијама Дарданији и Средоземној Дакији (Мирковић 1994: 92), у римско и касноримско доба представљао богату пољопривредну и рудничку област.

Трагови римске провинцијалне руралне економије у области Лесковачке котлине видљиви су на основу постојања сеоских пољопривредних добара (*villae rusticae*), вероватно једне “житнице“ (*horreum*), као и појединачних налаза који указују на пољопривреду као важну привредну делатност овог краја.

На основу досадашњих резултата археолошких истраживања и случајних налаза, за четири локалитета можемо претпоставити идентификацију са сеоским пољопривредним добрима. Реч је о налазиштима у Подримцу, Орашцу, Врбовцу и Бојнику. Ови локалитети су смештени на нижим надморским висинама (до 300 м), недалеко од река, попут положаја у Подримцу, Орашцу и Врбовцу, или на самој обали реке, што је случај са Бојником, који представља и једини локалитет на којем су изведена археолошка истраживања, заштитна, по систему сонди. Можемо претпоставити да су, према намени и квалитету градње, ове “*villae rusticae*” имале, пре свега, значај као рурални економски центри и да су представљале важне производне јединице.

Трагови античке привреде на простору лесковачке котлине

На положају Белије у Подримцу забележени су масивни зидови од камена, два капитела, бронзана рука једне статуе у природној величини (сл. 1) (Ерцеговић-Павловић, Костић 1988: 34, бр. 188), као и остава римског сребрног новца похрањена након 244. године (Стаменковић 2005: 151), док је у Орашцу (сл. 2), на локалитету Лусарије, откривен богати налаз златног накита (Јовановић 1978: 46, kat. br. 1; Ерцеговић-Павловић, Костић 1988: 34, бр. 168; Стаменковић 2008: 214-216). У Врбовцу се, са друге стране, међу налазима камене пластике, могу издвојити две камене пресе за цеђење грожђа (Филиповић 1968: 5-9), које указују на значај виноградарства у горњомезијским областима (сл. 3). Поред справа за израду уља и вина, ова сеоска пољопривредна добра могла су поседовати и складишта за алат, прибор и плодове, простор за боравак радне снаге (*ergastulum*), стаје за запрежну стоку (*stabulum*), као и поједине радионице за ковање гвожђа и израду алата потребног за свакодневну употребу (Поповић 1988: 196, 198). Додајмо да је на локалитету Директорово у Бојнику, поред остатака два паралелна зида грађена од облутака и ломљеног камена везаног малтером од којих је један благо извијен (сл. 4), откривена и глава мушкарца (сл. 5) која је представљала део скулптуре од доломита (Јоцић 1989: 289-295).

На основу налаза из Подримца, Орашца, Врбовца и Бојника, претпостављене *villae rusticae* могуће је ближе хронолошки одредити. Тако остава новца из Подримца чији *terminus post quem* представља 244. година (Стаменковић 2005: 151), омогућује прецизније датовање археолошких и архитектонских налаза са овог положаја, док се римски златни накит из Орашца датује у 3-4. век (Јовановић 1978: 46, kat. br. 1). Када је реч о пресима за цеђење грожђа, територијално најближу аналогију за налазе из Врбовца, представља преса кружног облика откривена поред терми на Медијани. Подизање вила на Медијани је, према П. Петровићу, започето вероватно крајем 3. и настављено са већим интензитетом у 4. веку (Петровић 1999: 66), што представља и шире хронолошко одређење поменутог налаза. Главу мушкарца из Бојника, М. Јоцић према стилским и иконографским карактеристикама приписује цару Валеријану (253-260) (Јоцић 1989: 289-295), међутим, ову тврдњу треба прихватити са резервом.

Датовање сеоских пољопривредних добара са простора Лесковачке котлине у 3-4. столеће одговара чињеници да пољопривредне области, смештене далеко од Италије, нису привлачиле римске велепоседнике пре 3. века, те да се велика имања, јављају у епохи војних царева, иако царска добра још увек, у великој мери, остају доминантна (Мирковић 1996: 57-73).

Поред локалитета које смо идентификовали као сеоска пољопривредна добра, на положају Трап у селу Конопница откривени су остаци ма-

сивног зида од опека везаних малтером са испустима правца север-југ (сл. 6) (Ерцеговић-Павловић, Костић 1977: 353), за које А. Јовановић сматра да представљају *horreum*, посебно саграђен магацин за чување жита¹. Ове грађевине, једноставне, али чврсте и масивне конструкције са једним спратом и двосливним кровом, могле су бити подељене попречним зидовима, или низовима стубова (Поповић 1988: 201-202).

Попут *villae rusticae* и једне, како се претпоставља, житнице, овде бисмо издвојили и појединачне налазе откривене у области Лесковачке котлине који непосредно упућују на земљорадничку и сточарску делатност.

Највећи број ових налаза потиче са Царичиног града, где је као и код већине палеовизантијских градова земљорадња представљала главну привредну активност. Овде бисмо могли издвојити низ предмета, као што су: разне врсте мотика и секира, употребљаваних за крчење земљишта у шумовитој области, мотике са два зупца и мотике са сечицом, као и рала коришћених за обраду поља, затим косири за подрезивање воћа и винове лозе и косе и српови, за сечење и сакупљање цереалија (Роровић 1990: 270-280; Bavant, Ivanišević 2003: 57). Поред алатки, важно је поменути и налазе питоса и жрвњева, као и бројне остатке карбонизованих житарица, зрневља и воћа. И. Поповић истиче важну улогу сељака у пољопривреди и претпоставља да је већина управо живела у селима у околини Царичиног града. Када је реч о сточарству, исти аутор сматра значајним узгој стоке у економији ове области, будући да је велика количина животињских костију забележена на читавом простору ископне површине унутар града (Роровић 1990: 300). Поред костију, можемо издвојити и предмете који указују на чување стоке и делатност обраде коже на Царичином граду. То су бројни налази клепетуша, пробојаца (алатка која је служила за бушење рупа на кожи), ножева за кожу који се на једном крају шири у лепезасту сечицу са назубљеним завршетком (Bavant, Ivanišević 2003: 69-70; кат. бр. 31-32), гвоздених чешљева - гребена и пар великих маказа (Роровић 1990: 300).

Налази везани за пољопривредне делатности, поред Царичиног града, забележени су и на другим локалитетима у области Лесковачке котлине. У Лецу је откривен одређен број ових предмета, као што су: срп, косир, раоник, мотика, двозуба мотика, питос и један жрвањ (Јоцић 1999: 51). Гвоздена мотика пронађена је и на утврђењу Кале у Грделици (сл. 7) (Пешић, Перић 2001: 285, ГХИИ/1). Велике керамичке посуде за чување жита - питоси откривени су у Маћедонцу (Павловић, Костић 1984: 515), Орану (Рајковић 1996: 273), Сакицолу (Рајковић 1996: 274), Стубли (Гарашанин М. и Д. 1951: 161), Гагинцу (сл. 8) (Stamenković 2008: 192)

¹ Податак добијен усменим путем од проф. др А. Јовановића.

Трагови античке привреде на простору лесковачке котлине

и у околини Лесковца (Stamenković 2008: 208). На Мркоњском Вису² и у Реткоцеру³ поред фрагментованих питоса забележени су и налази жрвњева. У селу Дренце откривена је једна јама са запеченим зидовима пречника 2,5 м и дубине не веће од 0,50 м која је према Т. Чершкову могла представљати неку врсту силоса или пећи⁴.

Исто тако, налази бронзане статуете Деметре из Злокућана (сл. 9) (Ерцеговић-Павловић, Костић 1988: 38, бр. 276, Стаменковић 2008: 225-226), и камене статуе из Мале Дубочице у Лесковцу (сл. 10) (Томовић 1993: 21, кат. 232) коју поједини аутори опредељују као персонификацију Дарданије (Јовић 2002: 46), говоре о значају култа плодности на овом простору.

Поред пољопривреде, важну привредну грану у области Лесковачке котлине током античког и касноантичког периода, представљала је експлоатација минералних ресурса: руде, камена и глине. Рударство је играло кључну улогу будући да је представљало важну ставку државног фиска. Уопште, рударство Илирика заузимало је важно место у привреди Римског царства.

Централну област античке рударске делатности на простору Лесковачке котлине представљао је њен западни део. Трагови римског рударења забележени су у сливовима Лапаштице и Газдарске реке (област око Леца), на простору око Јабланице, Туларске, Бањске и Маровачке реке (Равна Бања, Маровац, Губавце, Маћедонце, Реткоцер), као и у побрђу Радана (Ивање, Добра Вода, Мајковац, Бучумет). Ретке остатке уочавамо и на јужном (село Кљајић) источном (област око Рупња) и североисточном простору котлине (обронци Бабичке горе и Крушевице), али и у њеном средишњем делу, на локалитету Хисар у Лесковцу.

Епицентар античке рударске делатности на овом простору представља, као што смо напоменули, подручје око данашњег места Леце. Најзначајнији траг римског рударења представљају остаци трапезоидног рударског окна на Расовачи⁵ (сл. 11), положају у чијим је површинским деловима кварцно-бечасте зоне забележено присуство самородног злата, сулфида олова, цинка, бакра и сребра, али и полудрагог камења – аметиста, опала и ахата (Реџут 1976: 33). Поред овога, на активну рударску делатност у овој области указују и бројни епиграфски споменици посвећени Херкулу

² Документација пројекта “Рекогносцирање општина Бујановац, Прешево и Медвеђа” Завода за заштиту споменика културе Ниш, упоредити: Stamenković 2008, 237-239.

³ Документација пројекта “Рекогносцирање општина Бујановац, Прешево и Медвеђа” Завода за заштиту споменика културе Ниш, упоредити: Stamenković 2008, 245.

⁴ Документација пројекта “Рекогносцирање општина Бујановац, Прешево и Медвеђа” Завода за заштиту споменика културе Ниш, упоредити: Stamenković 2008, 227.

⁵ М. Јоцић као главно лежиште руде наводи пукотинску зону Расовача-Шута и Језерина (Јоцић 1999: 48).

(Petrović 1979: 120, br. 107-108, 122, kat. br. 111, 123, br. 112) и Либеру, божанствима која, према С. Душанићу, припадају рударском пантеону. Међу овима, истакли бисмо једну вотивну плочу посвећену Либеру, која је откривена у Пустом Шилову. Важан натпис на овом споменику потврђује постојање викуса у овој области. Податак који поткрепљује претпоставку да се овде ради о рударском насељу, управо је посвета божанству Либеру које је, како се сматра, у Илирику поштовано пре као заштитник рудара него као аграрно божанство (Dušanić 1999: 131; Pilipović 2006: 81-95). Споменици посвећени Херкулу и Либеру са простора Лесковачке котлине (сл. 12) датују се у другу половину 2. и прву половину 3. века (Петровић 1966: 244-248; Petrović 1979: 120-123) и свакако указују на култни центар који је у вези са заштитом рудара и рударских ревира постојао у области Леца. Да је овај простор, односно читава Дарданија, представљао једну од две веће рудничке области Горње Мезије познато је из историјских извора. Према С. Душанићу, комплекс *Metalli Dardanici* састојао се из најмање пет дистрикта, од којих је последњи, који се односи на простор Лесковачке котлине, обухватао источни Копаоник, Куршумлију, Велики Јастребац и Леце (Dušanić 1995: 255-259).

Поред лецког рударског комплекса, значајни антички рударски центри постојали су и у југозападном делу Лесковачке котлине, у сливовима Јабланице, Туларске реке, Бањске и Маровачке реке. Као најзначајнији, издвојићемо простор који обухвата атар села Равна Бања. Овде су забележена три рударска окна (локалитет Гајине рупе или Шео поток), као и топионичарски комплекс на положају Аниште, где су уочени остаци грађевинских конструкција од камена, фрагменти опека и већих уломака римских тегула, шљакишта и црвенкаста печена земља, која је представљала остатке пећи а откривена је на падини овог локалитета, на самој обали Бањске реке⁶. Трагови рударске делатности забележени су и у близини Равне Бање, на потезу Самоков, испод села Маровац, где је у профилу поред пута који прати ток Јабланице⁷ забележена велика количина шљаке (згуре), као и комад запечене земље који представља део пећи⁸. Поред поменутих локалитета, на положају Градина, у атару села Губавце, такође је уочена већа концентрација згуре.⁹

У селу Реткоцер, на локалитету Равна њива,¹⁰ где се на основу конфигурације терена, архитектонских остатака и налаза материјалне културе

⁶ Документација Археолошког Института, Београд.

⁷ Реку Јабланицу у овом крају називају и Маровачком реком.

⁸ Документација Археолошког института, Београд.

⁹ Документација пројекта “Рекогносцирање општина Бујановац, Прешево и Медвеђа” Завода за заштиту споменика културе Ниш, упоредити: Stamenković 2008, 234.

¹⁰ Документација пројекта “Рекогносцирање општина Бујановац, Прешево и Медвеђа” Завода за заштиту споменика културе Ниш, упоредити: Stamenković 2008, 248.

Трагови античке привреде на простору лесковачке котлине

може претпоставити постојање римског насеља, поред обиља античке керамике, и римског новца кованог крајем 3. и почетком 4. века, забележени су и комади згуре. Недалеко од Реткоцера, налази згуре констатовани су и у селу Маћедонце (Павловић, Костић 1984: 515).

Са планине Радан, из атара села Добра Вода и Ивање, потичу комади згуре и делови ковачког алата. На локалитету Стругара у Ивању констатовани су остаци римског или палеовизантијског акведукта, чији је канал зидан од опека везаних водонепропустивим малтером. Може се претпоставити да је акведукт био у тесној вези са рударством и да је коришћен за напајање постројења за прераду руде. Значајан је и податак да је на Радану, на сеоском путу испод планинарског дома,¹¹ забележена велика количина згуре (Stamenković 2008: 87-88). М. Јоцић наводи да су трагови старих рударских радова, забележени и у Мајковцу и Бучумету (Јоцић 1999: 52).

Налази згуре констатовани су и у јужном делу котлине, недалеко од слива Шуманске реке, у атару села Кљајић¹².

У средишњем делу котлине, на локалитету Хисар у Лесковцу, открит је слитак (ингот) од гвожђа, као и бројни комади гвоздене згуре, аморфно гвожђе и фрагмент посуде за ливење метала (Стојић, Пешић, Јовић 2007: 34).

На крајњем истоку Лесковачке котлине, експлоатација рудника у античко доба, како Ф. Каниц бележи, постојала је у области око Рупња (Каниц 1985: 275). Са утврђења на Високом Моричу у селу Самарница потиче један ингот гвожђа димензија 44,5 x 15,6 cm (Stamenković 2008: 270).

У североисточном делу котлине, у побрђу Бабичке горе, комади згуре забележени су и на локалитетима Градиште у Горњој Локошници¹³ и Чукар у Ступници¹⁴ (Stamenković 2008: 194, 223).

¹¹ М. Радивојевић, докторант на Институту за археологију Универзитетског колеџа Лондон, извршила је микроскопске и макроскопске анализе на згури са Радана, са локалитета Чукар у Ступници и положаја Градиште у Горњој Локошници (Бабичка гора). Резултати анализа показали су да је реч о густој тамно браон-сивој аморфној маси са остацима истопљене глине/керамике, што су одлике пећне згуре. У питању је гвоздена руда препозната као хематит, најраспрострањенија врста руде у природи. Налаз пећне згуре близу рудника указује на постојање радионице, или неколико пећи, у којима се руда могла наменски топити, и транспортовати у центре на даљу обраду. Међутим, ове пећи су исто тако могле бити коришћене и за проверу квалитета руде, на шта управо указује низак ниво калцијум оксида и изузетно висок ниво гвожђе оксида, који потврђују закључке макроскопских анализа да се овде ради о пећној згури која није у потпуности истопљена. На овом месту, захваљујем колегиници М. Радивојевић на пруженим подацима.

¹² Документација Археолошког Института, Београд.

¹³ Види напомену 11.

¹⁴ Види напомену 11.

Поред руде, експлоатација камена и глине играла је важну улогу у локалној привреди на простору Лесковачке котлине током античког и касноантичког периода.

Римска и касноантичка камена пластика и скулптура откривена на простору Лесковачке котлине рађена је од локалног материјала. Камен коришћен за њихову израду лошег је квалитета, те је стога био преваходно намењен локалном тржишту. И. Николајевић-Стојковић бележи да су споменици архитектонске скулптуре са Царичиног града клесани од локалног камена, који је веома подложен распадању, на шта указују и трагови додавања штука (Николајевић-Стојковић 1957: 55). За изградњу Царичиног града обновљени су стари каменоломи који се налазе испод масива Радан, на око 20 километара западно од локалитета. Ту су откривене многобројне аре и делови камене пластике из римског периода. П. Петровић бележи један од тих каменолома код данашњег рудника Леце (Petrović 1979: 120-123; Špehar 2008: 94). И. Поповић констатује да је камен коришћен у архитектури Царичиног града локални андезит, а да се каменолом одакле је вађен овај материјал налазио код села Богојевац на планини Радан (Поповић 1988: 211). На Царичином граду забележене су и мозаичке коцкице од полудрагог камена који потиче из лежишта код данашњег рудника у Лецу (Pešut 1976: 33). Поред ових, значајно је додати и локални камен коришћен за изградњу, шкриљац, када је у питању Царичин град, и речни облаци који су се добрим делом користили у Малој Копашници.

Експлоатација глине током касноантичког периода такође је потврђена у области Лесковачке котлине. На ову активност указују остаци пећи за израду опека код Царичиног града и у Свињарици, на десној обали Свињаричке реке. Поменуте пећи су, према Љ. Бјелајац, сасвим сигурно служиле и за израду керамичких производа. Аутор сматра да је највећи део грнчарије за потребу становништва града настао управо од глине из лежишта у његовој околини (Bjelajac 1990: 184).

* * *

Судећи према расположивим подацима о античкој привреди на простору Лесковачке котлине, уз осврт на четири делатности којима смо се овом приликом посветили, можемо издвојити примарне (пољопривреда и рударство) и секундарне гране привређивања (експлоатација камена и глине).

Сумирањем грађе о пољопривредној активности на простору Лесковачке котлине у римско доба, треба истаћи посебан проблем, када је реч преваходно о земљорадњи, који се односи на централни део котлине (ра-

Трагови античке привреде на простору лесковачке котлине

внице уз Пусту реку, Јабланицу, делом Ветерницу, али и Јужну Мораву). Наиме, на овом простору уопште је регистрован мали број локалитета, али се свакако могу претпоставити мања, али и већа пољопривредна добра која су могла снабдевати својим производима урбани центар *Naissus*, према коме су и географски и привредно била окренута, а претпоставља се са њим и административно повезана. Управо овај средишњи део котлине, алувијална равна, представља и најплодније тло, које је, свакако, било погодно за земљорадничку делатност (Ђорђевић 1996).

Одговор на важно питање стварања вила, њиховог прерастања у агломерације попут викуса или фортификација, можда у већа утврђена села “*bourgades*” која су особена у 5. и 6. веку, наши примери, нажалост, не могу дати. А. Е. Laiou сматра да византијска села нису настала из касноантичких вила, али да су се свакако развила из неке старије агломерације (Laiou 2005: 31-54). С друге стране, сматрамо важним поменути да већина утврђења у Дарданији која је забележио Прокопије носи имена изведена од великих земљишних поседа, вила, које су добиле назив према својим римским власницима. Међутим, листа новоподигнутих или обновљених утврђења код Прокопија не садржи ниједан град у Дарданији, чак ни стару дедуктивну колонију *Scupi*, на југу, ни Улпијану и *Municipium Dardanorum* у рудничкој области централне Дарданије. Не треба искључити могућност да је ова листа била састављена само од утврђења која су се налазила на царском или црквеном добру (Mirković 1996: 68-71).

Када је реч о рударству, Горња Мезија је за Римљане представљала рудничку провинцију *par excellence*. Једна од зона ове богате рудничке области, како смо већ поменули, била је *Dardania*. На простору Лесковачке котлине потврђене су, у административном погледу, три различите рударске јединице у оквиру једног округа, које издваја С. Душанић (*vicus/vici metalli, metallum* (или *metalla*) и *teritorium metalli*). *Vicus* (Пусто Шилово, Реткоцер?, Равна Бања) могао је представљати административни руднички, индустријски, економски центар, гарнизон, као и насеље перегрина (*vici peregrinorum*), рудара који су радили у оближњим рудницима. *Metallum* (или *metalla*), са друге стране, означавао би простор на којем су се налазили *putei* и металуршке *officinae* (материјалне остатке, као и податке добијене усменим путем од мештана налазимо у Лецу, Равној Бањи, Маровцу, на Радану (локалитет Стругара), Хисару у Лесковцу, Горњој Локошници, Ступници и Самарници. Следствено томе, *territorium metalli* представљао би рудничку област (са центрима и потврђеним рударским окнима на пукотинској зони Расовача-Шута и Језерина, у Равној Бањи на локалитету Гајине рупе или Шео поток, као и у области око Рупња?). Међутим, у пракси ови се појмови обично и једноставно наводе као „рудник“ (Dušanić 1995: 249).

О секундарним привредним делатностима које смо издвојили у прилогу, овде неће бити више речи, будући да слаб ниво истражености простора Лесковачке котлине не омогућава изношење значајнијих закључних разматрања.

Важно је још једном истаћи значај и потребу за систематским рекогносцирањем области Лесковачке котлине, у виду истраживања микроцелина, са сондажним ископавањима и археолошким истраживањима ширег обима. На овај начин, прикупљена грађа и досадашња истраживања употпуниће нашу слику како о античком привређивању на овом простору, тако и о развоју ове области у оквирима римске провинције Горње Мезије, и касније Дарданије и Средоземне Дакије.

ЛИТЕРАТУРА:

- Bavant 1990** B. Bavant, Les petits objets, in: *Caričin Grad* II, eds. B. Bavant, V. Kondić et J. M. Spieser, Belgrade-Rome 1990: 191-258.
- Bavant, Ivanišević 2003** B. Bavant, V. Ivanišević, *Iustiniana Prima - Caričin Grad*, Beograd 2003.
- Bjelajac 1990** Lj. Bjelajac, La céramique et les lampes, in: *Caričin Grad* II, ed. B. Bavant, V. Kondić et J. M. Spieser, Belgrade-Rome 1990: 161-190.
- Васић 1909** М. М. Васић, Извештај с археолошке екскурзије по јужној, источној и североисточној Србији, *Старинар* Н.Р. IV св. I, додатак, Београд 1909: 1-37.
- Васић 1911** М. М. Васић, Градац, праисторијско насеље из латенског доба, *Глас Српске краљевске академије* LXXXVI, Београд 1911: 97-135.
- Гарашанин М. и Д 1951** М. и Д. Гарашанин, *Археолошка налазишта у Србији*, Београд 1951.
- Dušanić 1995** S. Dušanić, Epigraphical Notes on Roman Mining in Dardania, *Старинар* 45/46, Београд 1995: 27-34.
- Dušanić 1999** S. Dušanić, The Miners' Cults in Illyricum, in: *Mélanges C. Domergue, Pallas* 50, 1999: 129-139.
- Ђорђевић 1996** Ј. С. Ђорђевић, *Евалуација природних потенцијала на примеру сливова Јабланице и Ветернице*, Београд 1996.

- Ерцеговић-Павловић, Костић 1977** С. Ерцеговић-Павловић, Д. Костић, Рекогносцирање археолошких локалитета, *Лесковачки зборник XVIII*, Лесковац 1977: 369.
- Ерцеговић-Павловић, Костић 1988** С. Ерцеговић-Павловић, Д. Костић, *Археолошки споменици и налазишта лесковачког краја*, Археолошки институт, Београд, Народни музеј, Лесковац 1988.
- Јоцић 1989** М. Јоцић, Археолошко налазиште у Бојнику, *Лесковачки зборник XXIX*, Лесковац 1989: 289-295.
- Јоцић 1999** М. Јоцић, Резултати рекогносцирања горње Јабланице, *Лесковачки зборник XXXIX*, Лесковац 1999: 47-60.
- Јовановић 1978** А. Јовановић, *Nakit u rimskoj Dardaniji*, Београд 1978.
- Јовић 2002** С. Јовић, Антички споменици у лапидаријуму Народног музеја у Лесковцу, *Лесковачки зборник XLII*, Лесковац 2002: 33-54.
- Kanitz 1909** F. Kanitz, *Das Königreich Serbien und das Serbenvolk von der Römerzeit bis zur Gegenwart, Land und Bevölkerung, II*, Leipzig 1909.
- Каниц 1985** Ф. Каниц, *Србија, земља и становништво*, друга књига, Београд 1985.
- Laiou 2005** А. Е. Laiou, The Byzantine Village (5th-14th), in: *Les Villages dans l'Empire byzantin (IVe-XVe siècle)*, éds. Jacques Lefort, Cécile Morrisson et Jean-Pierre Sodini, Paris 2005: 31-54.
- Милићевић 1884** М. Милићевић, *Краљевина Србија*, Краљевска српска државна штампарија, Београд 1884.
- Милојевић 1924** С. М. Милојевић, Лесковачка котлина са околином, *Гласник Географског друштва* 10, Београд 1924: 17-45.
- Мирковић 1994** М. Мирковић, Централне балканске области у доба позног царства, у: *Историја српског народа I*, ур. Сима Ћирковић, Београд 1994: 89-105.

- Мirković 1996** М. Mirković, Villas et domaines dans l'Illyricum central, *Зборник радова Византолошког института* 35, Београд 1996: 57-73.
- Николајевић-Стојковић 1957** И. Николајевић-Стојковић, *Рановизантиска архитектонска декоративна пластика у Македонији, Србији и Црној Гори*, Београд 1957.
- Павловић, Костић 1984** С. Павловић, Д. Костић, Рекогносцирање археолошких локалитета лесковачког подручја у 1982. години, *Хроника, Лесковачки зборник XXIV*, Лесковац 1984: 513-515.
- Петровић 1966** П. Петровић, Нови вотивни натписи из јужне Србије, *Старинар XV- XVI/1964-1965*, Београд 1966: 245-251.
- Petrović 1979** P. Petrović, *Inscriptions de la Mésie Supérieure IV, Naissus-Remesiana-Horreum Margi*, Београд 1979.
- Петровић 1999** П. Петровић, *Ниш у античко доба*, Ниш 1999.
- Pešut 1976** D. Pešut, Geološki sastav, tektonska struktura i metalogenija lečkog andezitskog masiva, *Rasprave zavoda za geološka i geofizička istraživanja XIV*, Београд 1976.
- Pilipović 2006** P. Pilipović, Votive relief from Barovo (Scupi); Contribution to the study of the Liber and Libera cult in Upper Moesia, *Старинар LV/2005*, Београд 2006: 81-95.
- Поповић 1988** И. Поповић, *Античко оруђе од гвожђа у Србији*, Београд 1988.
- Роровић 1990** I. Popović, Les activités professionnelles à Caričin Grad vers la fin du VIe et le début du VIIe siècle d'après les outils de fer, in: *Caričin Grad II*, eds. B. Bavant, V. Kondić et J. M. Spieser, Belgrade-Rome 1990: 191-258.
- Рајковић 1996** С. Рајковић, Рад Народног музеја у Лесковцу од 1991. до 1995. године, *Лесковачки зборник XXXVI*, Лесковац 1996: 273-287.
- Ракић 1880** М. Ракић, Из нове Србије, *Отаџбина IV*, Београд 1880: 362-363.

Трагови античке привреде на простору лесковачке котлине

Стаменковић
2005

С. Стаменковић, Остава римског сребрног новца из Подримца, *Нумизматичар* 24/25, Београд 2005: 143-191.

Stamenković
2008

S. Stamenković, *Rimsko nasleđe u Leskovačkoj kotlini*, nepublikovana magistarska teza, Filozofski fakultet – Odeljenje za arheologiju, Beograd 2008.

Стојић,
Пешић, Јовић
2007

М. Стојић, Ј. Пешић, С. Јовић, Културна стратиграфија археолошког локалитета Хисар у Лесковцу, *Лесковачки зборник XLVII*, Лесковац 2007: 29-41.

Џећар 2008

Р. Џећар, *Obrada kamena u Caričinom Gradu*, u: *Francusko-srpska saradnja u oblasti arheologije*, ur. V. Ivanišević, Beograd 2008: 91-101.

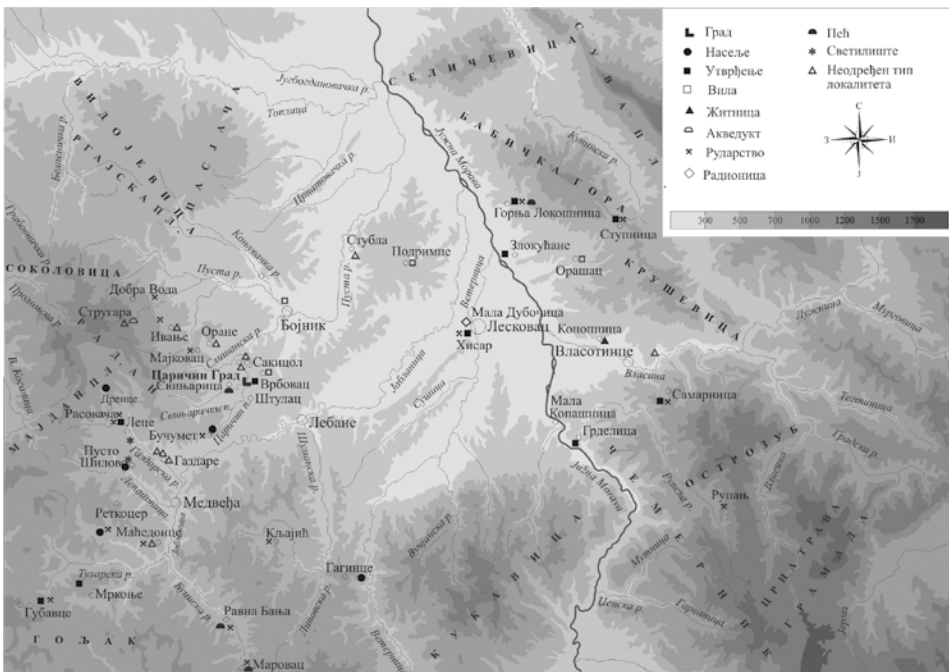
Томовић 1993

М. Томовић, *Roman sculpture in Upper Moesia*, Beograd 1933.

Филиповић
1968

С. Мил. Филиповић, Археологија и етнологија, Лесковачки зборник VIII, Лесковац 1968: 5-9.

СЛИКЕ

Карта 1: Трагови античке привреде на простору Лесковачке котлине

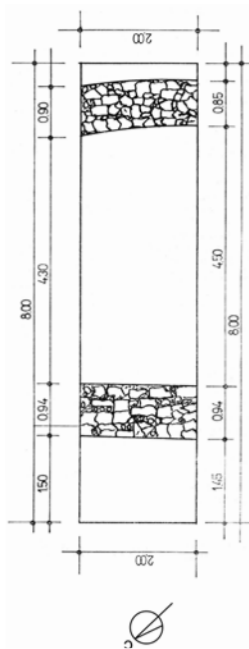
Слика 1: Подримце, део бронзане статуе, раз. 1:3

Слика 2: Орашац, златни накит, раз. 1:1 (огрлица 2:3)

Слика 2: Орашац, златни накит, раз. 1:1 (огрлица 2:3)

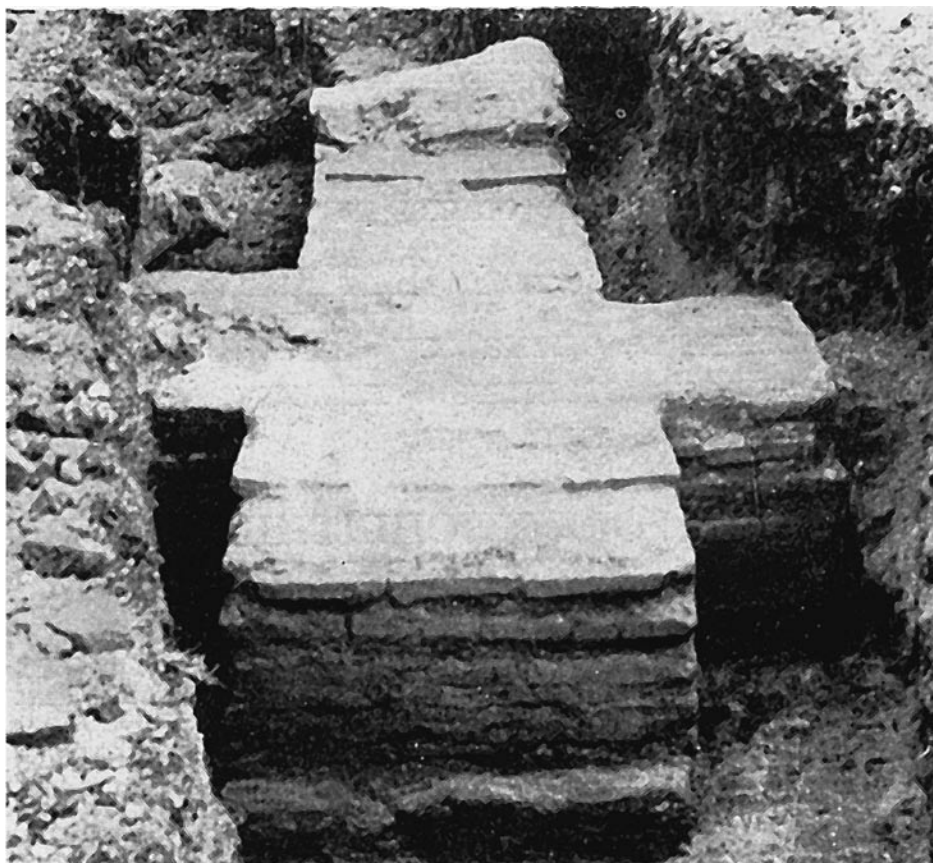

Слика 4: Бојник, локалитет Директорово (према: Јоцић 1989, 290)

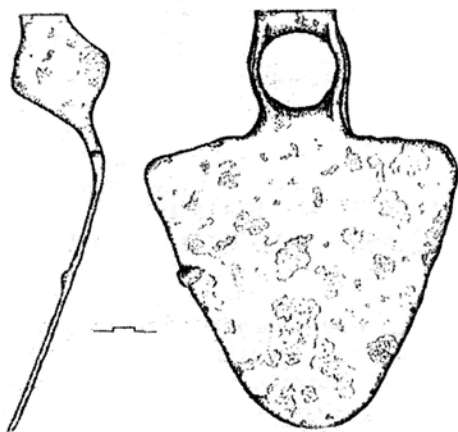
Трагови античке привреде на простору лесковачке котлине

Слика 5: Бојник, део камене статуе, раз. 1:5

Слика 6: Конопница, локалитет Трап (према: Ерцеговић-Павловић, Костић 1988, 40/133)

Слика 7: Грделица, гвоздена мотика
(према: Пешић, Перић 2001: 285, Т.
XIII/1)

Слика 8: Гагинце, питос

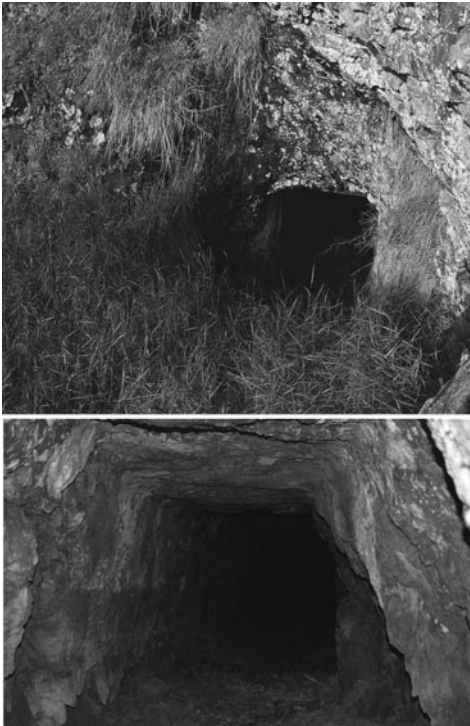

Слика 9: Злокућане, бронзана статуета,
раз. 1:2

Слика 10: Лесковац, женска камена
статуа, раз. 1:20

Трагови античке привреде на простору лесковачке котлине

Слика 11: Расовача, рударско окно

Слика 12: Епиграфски споменици:
1. Пусто Шилово – вотивна плоча посвећена Либеру, раз. 1:10 (према: Petrović 1979: 121, br. 109); 2. Пусто Шилово – вотивна ара посвећена Херкулу, раз. 1:10; 3. Пусто Шилово – вотивна ара посвећена Херкулу, раз. 1:10 (према: Petrović 1979: 120, br. 108); 4. Газдаре - вотивна ара посвећена Херкулу, раз. 1:10.

Резиме

Соња Стаменковић

Трагови античке привреде на простору Лесковачке котлине

На основу расположивих података о античкој привреди у области Лесковачке котлине, која је током римског и касноантичког периода припадала различитим административним јединицама (провинцији Мезији у првим годинама римске владавине, касније Горњој Мезији, а у касноантичком периоду дијецези Илирик, односно провинцијама Дарданији и Средоземној Дакији) овом приликом осврнули смо се на две значајне гране привређивања, пољопривреду и експлоатацију минералних ресурса (руде, камена и глине).

Античку пољопривредну делатност на овом простору потврђују сеоска пољопривредна добра или *villae rusticae* (Бојник, Подримце,

Орашац и Врбовац), једна “житница“ (*horreum*) откривена у Конопници, као и налази са појединих локалитета који непосредно указују на ову активност (Царичин Град, Леце, Грделица, Маћедонце, Сакицол, Стубла, Гагинце, Оране, Мркоњски Вис, Дренце, Реткоцер, Злокућане, Лесковац и др.).

О рударству, са друге стране, значајне податке пружају историјски извори. Дарданија, једна од две веће рудничке области Горње Мезије, која је делом обухватала и простор Лесковачке котлине, обиловала је рудним богатством. Археолошком грађом, потврђене су, у административном погледу, три различите рударске јединице у оквиру једног округа, које издваја С. Душанић: *vicus/vici metalli* или административни руднички, индустријски, економски центар, гарнизон, или насеље рудара (Пусто Шилово, Реткоцер?, Равна Бања), *metallum* (или *metalla*), односно простор на којем су се налазили *putei* и металуршке *officinae* (Леце, Равна Бања, Маровац, Радан, Хисар у Лесковцу, Горња Локошница, Ступница и Самарница), и *teritorium metalli* или рудничка област (пукотинска зона Расовача-Шута и Језерина у Лецу, локалитет Гајине рупе у Равној Бањи и област око Рупња?).

Поред пољопривреде и рударства које бисмо издвојили као примарне, о секундарним привредним делатностима (вађење камена и глине), податке углавном црпимо на основу анализе материјала са Царичиног Града. За потребе овог града коришћено је лежиште андезита на Радану (село Богојевац), и локални шкриљац, затим лежиште полудрагог камена у Лецу за израду мозаичких коцкица, као и пећи за израду опека откривене у подножју града, и у Свињарици, на десној обали Свињаричке реке, које су сасвим сигурно служиле и за производњу локалне грнчарије.